

Pastorale verslavingszorg

Interviews

Hub Crijns

Abstract In ons land werken diverse mensen vanuit een pastorale betrokkenheid met verslaafden. Meestal hebben zij een pastoraal-theologische opleiding afgerond. In maart 2007 interviewde Hub Crijns drie pastores die zich bezighouden met verslaafden: Hermen van Dorp (als consulent geestelijke zorg en coördinator van drugs- en straatpastores werkzaam voor de Stichting Mara te Rotterdam), Mariëtte Brekelmans (straatpastor te Den Haag) en Wieke de Wolf (straatpastor te Utrecht, in dienst van de Nederlands-gereformeerde Jeruzalemkerk).

Kunnen jullie iets over jullie werkzaamheden vertellen?

De Wolf: 'Mijn hoofdwerkzaamheid is pastoraal werk. We werken in Utrecht volgens de presentiemethode, wat betekent dat we laagdrempelig aanwezig zijn in de wereld van dak- en thuislozen. Daarnaast werk ik als pastoraal werker in een hostel. Verslaafden die een tijd op straat geleefd hebben, verblijven in dat hostel. Het is een woonvoorziening waar mensen kunnen blijven als ze willen, maar ze kunnen ook doorstromen naar andere woonvormen of naar zelfstandig wonen. Ik probeer vooral aanwezig te zijn op plekken waar veel dak- en thuislozen samenkomen. We hebben als straatpastoraat geen inloop, geen kantoor. We hebben een "ga-structuur"¹ zoals ze dat noemen. We gaan daar waar de mensen te vinden zijn.'

Brekelmans: 'Ik ben straatpastor, dus ik loop echt gewoon op straat. Er zijn een paar plekken waar ik wel een spreekuur heb, maar eigenlijk met name omdat mensen mij daar dan weten te vinden. Ze hebben een telefoonnummer dus ze kunnen me altijd bellen. Ik ben met name contact- en vertrouwenspersoon van de mensen op straat. Formeel ben ik in dienst van de Stichting Straatpastoraat.'

Van Dorp: 'Mijn werkgever is Stichting Mara, een katholieke maatschappelijke activeringsorganisatie die zich inzet voor specifieke doelgroepen in de stad. Ik zit hier in twee hoedanigheden. In mijn werk heb ik als geestelijk verzorger van mensen met hiv en aids wel met verslaving te maken. Wat ik dan vooral doe is luisteren naar hun levensverhaal, dat enerzijds door hiv gekleurd is en aan de andere kant ook heel sterk bepaald wordt door verslaving. Dan probeer ik vooral die verslaving een plek te geven in hun leven. En dat is niet zo gemakkelijk. Ik probeer die verslaving niet groter te maken dan die voor hun al is. Want daar zitten ze natuurlijk zelf ook al mee. Meestal krijg ik mensen doorverwezen via het ziekenhuis omdat mensen daar voor medische behandeling komen omtrent hun hiv. Ik ontmoet ze veelal thuis of zo nu en dan in het ziekenhuis.'

Hub Crijns (✉)

Drs. H.J.G.M. Crijns is directeur van het landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK), een oecumenisch bureau voor arbeidspastoraat te Den Bosch. E-mail: info@disk-arbeidspastoraat.nl.

¹ In het pastoraal werk wordt wel een onderscheid gemaakt tussen activiteiten met een breng-, haal- en een ga-structuur. Het eerste heeft betrekking op het brengen van een ideologische boodschap, bij het tweede gaat het om mensen te bewegen iets te geven (geld, vrijwilligerswerk) dan wel zelf iets als pastor te verwerven of te leren, en het derde slaat op 'outreaching' werk buiten de structuur van kantoor en kantoortijden.

Wat is jullie visie op het werk? Hoe benaderen jullie de mensen?

Van Dorp: ‘In mijn werk ben ik vooral bezig om bij mensen hulpbronnen aan te boren. En die hulpbronnen kunnen op diverse terreinen liggen. Bijvoorbeeld op het gebied van werk, dat heeft vaak voor mensen een zingevend karakter. Ik merk ook wel dat er rondom geloof en levensbeschouwing - zeker bij deze groep - genoeg hulpbronnen voorhanden zijn. Met een man bij wie ik kom praat ik over zijn leven. Maar dan in de context van het verhaal van God, over de troost die dat kan oproepen, maar ook de frustratie en boosheid. Het verhaal waar hij dan heel veel troost in vindt is dat van Jakob die vecht met de engel. Als we daar dan zo samen bij stilstaan, zie ik hem opfleuren. Dat vind ik een prachtig aspect van het werk.’

Brekelmans: ‘We hebben veel gesprekken rondom vergeving en schuldvragen. Dat is ook heel belangrijk in de verslavingszorg of bij verslaving, dat mensen zich er heel duidelijk van bewust zijn dat zij hun familie en anderen kwaad hebben gedaan en dat nog steeds doen; daar zijn ze zich heel erg bewust van. We hebben het ook over godsbeelden. Ik zeg altijd: je mag er zijn zoals je bent. Dat is ook de eerste regel die wij aangeven in onze kapel, en daar gaan we dan verder op door. Ik ben niet heel bewust met bijbelverhalen bezig. Ik bid en heb meestal medailonnetjes en rozenkransen bij me en kaarsen die we aansteken. Die geef ik aan ze, die kunnen ze vasthouden. Het zijn kleine dingetjes en die verliezen ze dan ook niet. Want ja, ze hebben natuurlijk alleen maar datgene wat ze bij zich hebben. Dat is wat ze hebben en dat moet ook elke dag gewassen worden bij het Leger des Heils. Dus dat moet je ook weer afgeven en een rozenkrans kun je bij je houden. Dat zijn wel de dingen die ik uit mijn eigen traditie ook doe. Ja, je mag er zijn zoals je bent. Ik heb niet het recht om daarover te oordelen. Het gaat ook heel vaak over schuld, ook als ze in de gevangenis hebben gezeten of dat ze eventjes ergens in een afkickcentrum zijn. Op het moment dat ze rust hebben, komt alles naar boven wat er gebeurd is.’

De Wolf: ‘Ik beschouw mijn werk als een soort vrijplaats waar even niets hoeft, waar mensen op adem kunnen komen, letterlijk op verhaal kunnen komen. En in die ontmoeting kan van alles gebeuren. Ik merk ook dat ik juist die ontmoeting, het samenzijn, steeds meer als de zin ga zien van mijn leven, en ik heb ook wel de indruk dat het bij anderen als zinvol ervaren wordt. Dat je samen kunt zijn. En voor mij is dan de Eeuwige er ook bij, zo ervaar ik dat. Een ander hoeft dat niet zo te beleven, maar vanuit mijn ervaring komt er dan toch een soort rust en een basishouding van vertrouwen, en dat kleurt de ontmoetingen. Ik merk dat mensen met dingen

kunnen komen, zich kwetsbaar kunnen opstellen op zo’n moment, dat dan de mooie kanten zichtbaar kunnen worden. Ik ken ook iemand uit het hostel, die is inmiddels overleden, een stevig iemand. Hij kon prachtig vertellen over zijn levensbeschouwing. Hij zag zichzelf als indiaan en hij beschouwde indianen als mensen die heel dicht bij de natuur leven en die de natuur als moeder zien. Eigenlijk vond hij dat mensen zo moeten leven. Hij zei: “Veel mensen vinden geloof iets heel makkelijk. Maar ik vind het juist heel moeilijk.” Hij voelde zich daarin tekortschieten. In die ontmoetingen met mensen tonen ze hun tekort; je kunt zien dat ze eraan lijden, aan dat gevoel tekort te schieten. Andere momenten van ontmoeting zijn ook wel momenten dat je juist samen iets onderneemt, zoals samen aan tafel zitten, bloemen erbij, er is kaarslicht, we luisteren naar muziek en we lezen een tekst uit de bijbel. Een keer hebben we bijvoorbeeld, bij de opening van de stilteruimte, in het hostel het verhaal gelezen van de verloren zoon en toen bijpassende afbeeldingen van Rembrandt bekeken. In het Catharijnehuis zei een van de begeleidsters bij een kerstviering: “Dat is waar we naar streven, naar momenten van gezamenlijkheid. Omdat iedereen toch een beetje met zijn eigen problemen zit en met eigen zorgen. Samen kun je er soms even bovenuit getild worden. En je beleeft samen ook iets, daar kun je dan mee verder.” Dat doet je iets. Het was de eerste keer dat we daar een viering hadden, en dat smaakte naar meer. We gaan bekijken hoe we dat verder kunnen vormgeven.’

Brekelmans: ‘Vorige week was ik betrokken bij de uitvaart van een heroïnehoertje. We hebben rondom de kist gebeden en gingen toen terug naar het huis. Zij was eigenlijk de eerste die in die 24-uurs opvang is overleden, ik had daar heel veel moeite mee. Ze hebben heel duidelijk gevraagd om het huis te zegenen. Om de geest eruit te halen. Dus dat hebben we ook gedaan. We zijn in optocht alle ruimten keurig afgegaan. En ruimten benoemd, wat daar van belang is in zo’n ruimte: “Dit is een slaapplek en dat betekent dat je mag rusten. Dat je ook alles even kunt laten gaan. En de ziekenkamer. Als je ziek bent, dan ben je even niks.” Maar wat je heel erg merkte aan de mensen: de een had een kaart, een ander had het wijwater bij zich. Ze waren zelf heel actief. De afwasmachine is besprenkeld, de wc’s zijn besprenkeld. Dat had ook wel iets helends, iets bevrijdends: het is nu goed. Ik heb daarna ook een aantal vrouwen expliciet gezegend. Op het moment dat je een hand op hun hoofd legt, komt er rust over ze. Het is goed. “Ik word niet veroordeeld. Ik krijg een stukje vergeving.” En je merkt dat dit ontzettend helend werkt. Ik geef ook wel de zegen, dat heb ik in Polen geleerd. Ik sprak de taal niet. Ik zat in een groep met zestienjarige verslaafden. Dus ik heb ze heel bewust gezegend, ze echt strak aankijkend: “Je mag er zijn zoals

je bent, met je goede en met je minder goede kanten - anders was je er niet geweest. God heeft je op de wereld gezet, hij heeft je geschapen. Als God het met dat project niet eens was, dan was je er niet. Je bent dus goed.” En dat is zo warm en helend. Dat vind ik echt een heel belangrijke opdracht die wij hebben. Om dat te geven. En de vieringen uiteraard.’

Van Dorp: ‘Waar ik nu heel sterk aan moet denken, is iemand die ik twee jaar geleden leerde kennen. Ik kreeg door van het ziekenhuis dat er iemand in het revalidatiecentrum opgenomen was. Daar trof ik een verslaafde man, die had geprobeerd zich van het leven te beroven door van zes hoog naar beneden te springen. Hij zat daar met een dwarslaesie in een rolstoel. Hij was heel verrast toen ik met een fruitschaal aankwam. Ik heb toen gezegd: ‘Ik kan bij je langskomen als je dat wilt. Denk er maar eens over na.’ Daar heeft hij over nagedacht en dat wilde hij toen wel. De eerste keren dat we spraken, kon hij echt niet langer dan een kwartier over zichzelf praten. Je zag aan alles dat hij enorm onrustig werd; bang en angstig. We zaten altijd in een ruimte van de geestelijke verzorging, zo’n stiltecentrum, dus dat was een mooie, haast gewijde plaats. Hij vertelde dat hij niet gelovig was, maar toch vroeg hij of ik met hem een verhaal wilde lezen uit de bijbel. Sindsdien zien we elkaar eenmaal per maand. Intussen woont hij weer thuis, in een aangepaste woning. Maar elke keer als ik daar kom, kan hij weer iets langer over zijn leven praten. Aan het eind zegt hij: “Zullen we een verhaal uit de bijbel lezen?” Dat is een soort ritueel geworden, maar ook iets heel essentieels en belangrijks. Dan komt dat aspect van zingeving en van geloof om de hoek kijken. En dan praten we daar nog even over. Hij is zichtbaar blij als ik geweest ben en bedankt mij altijd. Ik krijg nooit wat van iemand met Kerst, maar van hem krijg ik altijd een fles wijn. En een kaart met: ‘Bedankt voor de gesprekken, maar bedankt ook voor het geduld dat je met me hebt.’ En dat is, denk ik, ook wel belangrijk voor mensen. Dat ze niet opgejaagd worden.’

Welke methode en systematiek wordt er gehanteerd?

De Wolf: ‘Ik herken wat Hermen en Mariëtte zeggen over de ontmoeting, het bieden van een vrijplaats, op verhaal helpen komen. Wat ik eraan toe zou willen voegen is presentie, in de zin van “er zijn”. Die aanwezigheid is vaak al genoeg. Ik ken ook een voorbeeld van iemand die zei: “Ik ben heel lang naar een bepaalde opvang geweest en daar kwam altijd iemand naar beneden en die ging dan dingetjes doen en ik was met iets bezig. Op een gegeven moment werd ik ziek en toen ik na een tijdje weer kwam zei die, je bent een hele tijd niet geweest. We spraken elkaar nooit, we waren allebei bezig. Maar de aanwezigheid deed iets. Die ander had me gemist.” Dat

mensen naar je toe kunnen als ze dat willen, al doen ze het nooit, dat vraagt om een bepaalde rust, bescheidenheid. Een beetje zitten en een krantje lezen - maar je bent er. Er hoeft niet gesproken te worden. Je bent er gewoon.’

Dat ‘er zijn’, doe je dat als theoloog?

De Wolf: ‘Niet als theoloog maar als gelovige. Wat ik net probeerde te verwoorden is dat ik als gelovige leef in relatie tot God. Ik voel me in die relatie geborgen en gekend, ik ervaar dat ik er mag zijn. Doordat ik in die relatie sta, denk ik dat ik op een andere manier aanwezig kan zijn. Omdat ik mezelf gekend en geborgen voel, kan ik voor anderen weer even een plek van geborgenheid vormen. Maar dat kan alleen maar vanuit de geborgenheid die ik zelf ervaar. Die geef ik door, althans, dat probeer ik.’

Brekelmans: ‘Ik denk dat het belangrijk is in ieder geval ook iets van liefde te geven in een wereld waarin zij eigenlijk niet-liefde tegenkomen, of niet-geluk of hoe je het ook noemen wilt. Dat je toch heel duidelijk aangeeft: je mag er wél zijn en het is belangrijk dat je er bent.’

Van Dorp: ‘Ik zie ook wel mensen die door het geloof krassen op hun ziel hebben gekregen. En dan kan het juist een voordeel zijn als je daar zonder religieuze agenda komt. Jij zegt het woord liefde, maar daar zou ik het woord vertrouwen aan willen toevoegen. Mensen hebben vaak rondom vertrouwen de nodige deuken en butsen opgelopen. Ik merk dat, wanneer je ze vertrouwen geeft, hoe helend dat kan zijn. En dat vertrouwen is voor mij in ieder geval religieus gefundeerd.’

De Wolf: ‘Mensen vragen wel eens: “Waar ben je van? Waar kom je vandaan?” Dan willen ze je plaatsen. Dan leg ik dat wel uit. Maar ik presenteer mezelf niet uitdrukkelijk als pastor.’

Van Dorp: ‘Ik presenteer mij nooit als pastor. Voorstellen, naam en dat ik geestelijke zorg doe.’

Brekelmans: ‘Het is een klein wereldje op straat. Onder elkaar zeggen ze wel eens: daar heb je de dominee, je kunt alles tegen haar zeggen, dat is Mariëtte. Wat ik wel heel belangrijk vind: het moet echt zijn, authentiek en uit jezelf voortkomen. Ik zeg de mensen, maar mijn collega’s doen dat niet en het zou ook heel raar zijn als zij dat zouden doen. Het moet authentiek zijn.’

Is er samenwerking met andere zorg?

Van Dorp: ‘Ik zou eigenlijk willen dat dit soort werk, geestelijke zorg of straatpastoraat, meer opgenomen zou worden in de keten van zorg. Dat het een heel eigen plek zou krijgen tussen al die verschillende aanbieders van zorg. Te vaak zie ik dat het geïsoleerd staat in verhouding tot andere instellingen of instanties.’

Brekelmans: ‘Ja, bij de ambulante zorg is daar ook een gebrek aan. Als ze ergens in een instelling zijn, is er vaak wel iets van geestelijke zorg, maar vooral op straat en in de ambulante zorg bestaat dat nauwelijks. En er wordt een groot beroep op je gedaan. Je staat er dan alleen voor en dat is gewoon jammer. Soms is het ook heel erg onbenoembaar, maar als je ziet dat mensen rustiger worden, dat mensen een beetje helend weer terug kunnen en weer verder kunnen gaan ... Dat is misschien niet te benoemen, maar heel wezenlijk. Ik werk samen met collega’s maar ik ben de enige die op straat loopt. Rondom de vieringen en een heleboel andere dingen daar heb ik wel collega’s, ook vrijwilligers. Maar op straat ben ik op dit moment de enige in Den Haag.’

De Wolf: ‘Het is een solofunctie. Dat was het niet, maar mijn collega is in 2005 wegbezuinigd. Nu is er gelukkig iemand die als vrijwilliger meewerkt. Hij is van huis uit verpleegkundige en heeft een theologische opleiding gedaan, en heeft ervaring met de doelgroep. Ik werk

ook wel samen met de ambulante verpleegkundigen van het Leger des Heils, die ervaring hebben met de doelgroep. Ik heb tevens contact met mensen van het Catharijnehuis.’

Van Dorp: ‘Ja, je bent een “eenpitter”, zoals dat zo mooi heet. Ik ben altijd wel erg gericht op samenwerking, zeker met verpleegkundigen. Ik zou wel meer met verslavinginstellingen willen samenwerken, want er zijn natuurlijk mensen die wij gezamenlijk zien en treffen, en daar is helemaal geen overleg over. Als het gaat om een methadonprogramma of als er wat akkefietjes spelen bij de methadonverstrekking of bij de verslavingszorg, ja dan zou ik daar graag veel meer afstemming in willen hebben. Uiteindelijk komt dat alleen maar ten goede aan degene met wie je samen betrokken bent.’

Brekelmans: ‘Ja, het is inderdaad een solobaan en je moet zelf zorgen voor contacten en overleg met de diverse organisaties. Dus dat heb ik ook wel en dat is ook prima, maar je moet er zelf achteraan.’